

Оксана ТИМОШЕНКО

ІДЕЯ АВТОНОМІЇ В ПРОГРАМІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ УСДРП НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті розглядаються програмові вимоги Української соціал-демократичної робітничої партії з національного питання, а саме вимога національно-територіальної автономії України. Проаналізовано причини розколу Революційної Української Партії через її ідейну та організаційну еволюцію і проголошення на II з'їзді створення УСДРП. Доведено, що в основу програми новоствореної партії було покладено Ерфуртську програму німецької соціал-демократії. Подано аналіз діяльності УСДРП щодо пропаганди та відстоювання своїх програмових вимог.

Ключові слова: автономія, Українська соціал-демократична робітничка партія, соціал-демократія, національно-територіальна автономія, українська ідея, національна ідея.

Під впливом західноєвропейських ідей і в безпосередньому зв'язку з політичними подіями в Росії на початку ХХ ст., зародився та отримав розвиток соціалістичний рух в Україні. Водночас історичною передумовою формування соціалістичних ідей в Україні передовсім була боротьба за соціальне і національне визволення. Українські політичні партії, які виникли на початку ХХ ст., відіграли вирішальну роль у національному самоутвердженні українців, стали могутнім фактором політичної структуризації українського суспільства. Революційна Українська Партія (РУП) була першою та однією з найвпливовіших в українському національно-визвольному русі в Російській імперії на початку ХХ ст. Важливу роль у політичному житті України відіграла Українська соціал-демократична робітничка партія, яка відродження нації пов'язувала не тільки з розв'язанням національного питання, а й з ідеалами соціалізму.

Серед українських політичних партій, що вбачали перспективи державності України на шляхах автономії, одне з провідних місць належить саме Українській соціал-демократичній робітничій партії. Своє завдання вона вбачала у формуванні як соціал-демократичної, так і національної свідомості всіх верств українського населення, їхнє об'єднання у спільній боротьбі за свої національні інтереси. УСДРП вважала, що в процесі історичного розвитку української нації утворилося величезне провалля між українською інтелігенцією і широкими народними масами, бо майже вся вона (інтелігенція) русифікована [10, 2]. Аналіз причин розколу РУП і РСДРП доводить, що розбіжності були породжені несумісним тлумаченням “самостійності” та “автономії”, а це зрештою призвело до оформлення української соціал-демократії.

Революційна Українська Партія (РУП), а з 3 грудня 1905 р. – Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП) – перша українська національна партія. Виникнення “РУП ніби проторує шлях для з'явлення нової ідеології революційного марксизму серед української радикальної молоді і разом з тим шукає стежок до з'єднання з пролетаріатом, до підпорядкування своєї лінії його інтересам та його прагненням” [1, 78]. Під впливом марксизму, який поширювався в російському революційному русі, відбуваються еволюційні зміни в РУП. Протягом 1900 – 1904 рр. провідники РУП почали переоцінку своїх позицій, а завершилося це тим, що вони стали прихильниками соціал-демократичних ідей. Гетерогенний склад партії зумовив гостру внутрішньопартійну боротьбу. Метою цієї статті є розкрити причини розколу РУП та утворення УСДРП.

Вітчизняні історики працювали над вивченням політичної спрямованості українських партій. Перші спроби осмислення суті та особливостей української соціал-демократії, зокрема РУП і УСДРП, були зроблені ще на початку ХХ ст. у статтях учасників політичного руху М.Лозинського, П.Тучапського, А.Жука, К.Залевського та інших. [1].

У 20-х роках ХХ ст. історики продовжили пошук політичної спрямованості українських партій. У наукових працях з історії революційного руху в Україні початку ХХ ст., а також з історії КП(б)У, вони звернулися до витоків українського соціал-

демократичного руху, який проявився, передовсім, у РУП та УСДРП. Це, очевидно, зумовило їхній значно більший, у порівняно з іншими партіями, вплив на маси, провідне місце, в суспільно-політичному русі України на початку ХХ ст. Це публікації В.Степанюка, Я.Довбищенка, В.Михайлова, П.Бендзі, С.Щупака, Д.Фріда, М.Попова та інших. [2].

Серед названих публікацій привертає увагу, передовсім, перша офіційна історія КП(б)У М.Равича-Черкаського, у якій було обгрунтовано теорію “докорінності” КП(б)У. Відповідно до неї ідейними попередниками КП(б)У нарівні визнавалися як ліві українські соціал-демократи, так і російські більшовики. Схожість і близькість тактичних настанов та ідейну спорідненість РУП, УСДРП і РСДРП(б) у ході революції 1905 – 1907 рр. визнавав у своїх публікаціях і підручниках з історії України М.Яворський [3].

Серед видань того часу варто виокремити роботи О.Гермайзе, А.Ріша та В.Качинського, які в центр своїх наукових досліджень поставили УСДРП та “Спілку”, що утворилися з РУП [4]. Автори, зокрема О.Гермайзе та А.Ріш, простежили за процесом зародження нових партій, еволюцію їхнього ставлення до загальноросійського революційного руху, включаючи російських соціал-демократів, основні програмні засади. Політичну спрямованість діяльності українських соціал-демократичних партій, а також методи досягнення поставленої мети варто віднести до домінантних аспектів історичних досліджень названих авторів. Підтримуючи теорію “докорінності”, О.Гермайзе подав широку картину діяльності РУП серед народних мас та опублікував цінну добірку агітаційно-пропагандистських відозв Вільних Громад партії за 1902 – 1905 рр. Його праця не втратила своєї науково-пізнавальної цінності й на сучасному етапі історіографії. Щоправда, в офіційних радянських рецензіях на цю книгу, які з’явилися після її виходу, вже тоді простежувалася відкрита спроба безпідставно звинуватити автора в недооцінці націоналізму, який нібито був характерним для програмних установок і діяльності РУП та УСДРП [5].

Вітчизняна історіографія, яка була переведена на марксистську методологію дослідження національного руху, не залишила в умовах сталінізації історичної науки якихось поміт-

них спеціальних праць з історії українських партій початку ХХ ст. Натомість, вона виробила свої узагальнювальні оцінки цього явища, які вписувалися у визначення “буржуазного націоналізму”. Так, Ф.Лось, О.Шліхтер та інші сприймали політику УСДРП як прояв “українського есдеківського націоналізму”, в основі якого лежить “інтерес буржуазії”, а засобом його реалізації є “соціальний реформізм” [6].

Необхідно виокремити монографічне дослідження В.Головченка, присвячене історії української соціал-демократії початку ХХ ст., і монографію С.Телешуна [7]. В.Головченко на основі заборонених у радянські часи архівних матеріалів, спогадів, періодики зробив вдалу спробу неупередженого узагальнення складного процесу зародження та еволюції української соціал-демократії з кінця ХІХ ст. до 1914 р., проаналізував ідейне становлення, передовсім РУП, УСДРП, розвиток поглядів українських соціал-демократичних партій на шляхи і перспективи визвольної боротьби. Праця відрізняється виваженими й обґрунтованими оцінками, новими висновками з низки питань, науковими уточненнями. Зрозуміло, що в силу багатоплановості і синтезуючого характеру в ній національне питання не виокремлюється у спеціальний аспект дослідження.

У процесі переходу РУП на позиції марксистського соціалізму почали вирізнятися і, зрештою, сформувалися дві течії. Частина партії, очолювана М.Поршем, В.Винниченком, Д.Антоновичем, С.Петлюрою, М.Ткаченком, у грудні 1905 р. стала ініціатором скликання II з’їзду РУП, на якому партію було перейменовано в Українську соціал-демократичну робітничу партію. У резолюції з’їзду вказувалося, що справді дивно було вбачати соціал-демократичну партію в дивній одежі Революційної Української Партії. Тому, вважаючи чинну назву як таку, що не відповідає соціал-демократичній програмі і тактиці партії, її черговий з’їзд ухвалив назву “Революційна Українська Партія” замінити назвою: “Українська соціал-демократична Робітничка Партія” [17, 351]. Змінивши назву РУП на УСДРП, прихильники партії показували, що вони остаточно перейшли на соціал-демократичні позиції і виступають від імені місцевого пролетаріату.

II з'їзд партії був установчим. Він прийняв програму УСДРП, “вважаючи теоретичну програму Германської соціал-демократії, вироблену в 1891 році на з'їзді в Ерфурті, за найкращий і повніший вислов теоретичних поглядів інтернаціональної революційної соціал-демократії” [17, 351]. З'їзд партії включив у свою програму “постулат автономної України (Україну з'їзд визнає лише в межах етнографічних) із законодавчим правом у тих справах, які стосуються народу, мешкаючого на території України” [17, 351]. В.Дорошенко відзначав: “Цей з'їзд має велике значіння в житті української соціал-демократії. Передовсім це був дійсно з'їзд представників робочих мас, вибраних по організаціях, а не так як давніше зборище самих верховодів, або в найкращому разі “мужів довір'я”. А по-друге – він закінчив існування РУП...”

Серед політичних вимог стоїть постулат автономії України, згідно з проектом ЦК” [12, 36].

Член УСДРП Дм. Донцов так коментував пізніше цю подію: “Гасло “Самостійна Україна” РУП хутко змінила на “автономію” й прийняла назву УСДРП” [11, 4].

Крім резолюцій про назву партії й теоретичну програму, були також прийняті резолюції з національного питання про автономію України, про ставлення до селянських рухів, буржуазної демократії загалом і до української зокрема, про економічну боротьбу і соціал-демократію, про національні організації пролетаріату. Всього було прийнято 16 резолюцій, затверджено Статут партії.

Місцеві партійні організації УСДРП утворювалися як у містах, так і в селах. До них залучалася і студентська молодь. У доповіді УСДРП на міжнародному соціалістичному конгресі в Штутгарті вказувалося: “Партія наша останнім часом придбала значний вплив на українську інтелігентну молодь. Ніяка інша з українських партій не має стільки гарячих прихильників серед неї. Мало не по всіх вищих школах чоловічих і жіночих ми маємо організації, які матеріально допомагають партії і готуються до агітаційної, пропагандистської діяльності серед робітничих спілок. Досі вже зорганізовано по наших спілках біля 500 міських робітників.

Всі організації наші збудовані на принципі демократизму” [10, 4].

УСДРП активно обстоювала ідею автономії України, вона підтримала вимоги української громадськості про відкриття українських кафедр в університетах, про введення україномовного викладання і здійснення націоналізації школи. З цією метою представники УСДРП вносили на численних зборах студентської молоді Києва, Харкова, Одеси свої резолюції, збирали під ними підписи, пропагували свої ідеї, підкреслюючи, що розв’язання національного питання можливе лише за умови визволення всієї України з кайданів рабства. Така робота осередків УСДРП серед студентської молоді, а також видання партією українських часописів, сприяли пробудженню і зростанню національної свідомості серед української молоді, робітників і селян. Часто робітничі та селянські зібрання приймали ухвали, які підтримували студентські вимоги у справі українізації освіти. У них підкреслювалося, що поряд із боротьбою за поліпшення економічних умов життя; важливою і необхідною є боротьба за національну школу і культуру.

У зв’язку з цим видається завчасним висновок, що міститься в “Історії Української РСР” про те, що діяльність УСДРП зводилася до поширення агітаційної літератури й організації страйків, головню економічних [13, 172]. На нашу думку, це заниження оцінки діяльності українських соціал-демократів. Хоча УСДРП справді активно пропагувала свої програмні установки, видавала спеціальні брошури, а також газету.

У 1905 – 1907 рр. УСДРП видала шість брошур агітаційного характеру у Львові та вісім у Росії, виходили також її газети: “Боротьба” (травень – червень 1906 р.), “Соціал-демократ” (лютий – червень 1907 р.), “Наша Дума” (березень 1907 р.), “Слово” (травень 1907 – червень 1909 рр.) [7, 175 – 176]. Усі вони поряд з іншими програмними завданнями пропагували національні вимоги партії – автономію України зі своїм представницьким органом (сеймом), який здійснює законодавчу діяльність у справах України, рівноправність усіх мов у школах, судах, місцевих громадських й урядових установах.

Агітаційну роботу УСДРП здійснювала не лише серед студентства, а й серед робітників і селян. Партія намагалася

привернути до себе робітництво через клуби, “біржі”, створення агітаційних і пропагандистських гуртків. У надісланому в березні 1906 р., Центральним Комітетом місцевим організаціям плані робіт з інструктивними порадами на перше місце виносилася політична робота серед міських робітників і ставилося завдання регулярно забезпечувати партійні клуби пресою і постійно тримати в них агітатора чи пропагандиста [7, 63]. Під час революції УСДРП активно брала участь в організації страйків, мітингів. Вона прагнула так побудувати спілкування з міським зрусифікованим пролетаріатом, щоб реалізувати потребу українського визвольного руху – виробити у робітників національну свідомість, відповідно до своїх програмних установок. У зв’язку з цим П.Феденко зазначав, що українські соціал-демократи, борючись “за національне освідчення робітництва”, витрачали значну частину енергії на ту роботу, яка перед соціалістами “національно свідомих народів зовсім не стояла” [26, 69 – 70]. Визнаючи такий висновок автора вірним, зауважимо, що навряд чи прийнятною є обрана інтонація, оскільки вона ставить національні зусилля українських соціал-демократів у розряд другорядних і висуває на перше місце проблеми соціальні.

У доповіді на Штутгартському конгресі (а це був свого роду звіт партії за свою дворічну діяльність) підкреслювалося: “Коли раніш партії нашої доводилося тільки втручатися в стихійні економічні конфлікти праці з капіталом, то тепер партія починає самостійно організовувати страйки і керувати ними. За весь час від Амстердамського конгресу ми влаштували “самостійно” декілька десятків економічних страйків міського і сільського (це було найчастіше) пролетаріату. У наших страйках міського пролетаріату брали участь від 60 до 500 робітників на кожному підприємстві; в сільськогосподарських же страйках – від 40 до 100 робітників. При цьому треба зауважити, що біля 40 – 50% – були страйки, що закінчувалися повною перемогою, або частково. Енергійну участь брала партія також і в тих страйках, які улаштовувалися і проводилися нами спільно з іншими соціал-демократичними організаціями – Бундом і Р.С.Р.П.” [10, 7].

Отже, УСДРП не відмовлялася від співпраці з іншими політичними структурами. Хоча така співпраця не мала сталого характеру і здійснювалася імпульсивно. Українська соціал-

демократична партія прагнула і до співпраці з РСДРП. Але це було викликано передовсім бажанням спільно розв'язати соціальні проблеми. Несприйняття РСДРП умов українських соціал-демократів перекреслило можливість плідного співробітництва цих партій. На III з'їзді УСДРП (березень 1907 р.) у зв'язку з обговоренням питання про об'єднання з РСДРП основні домагання українських соціал-демократів були сформульовані так: 1) вимога автономії України; 2) визнання УСД національною організацією українського пролетаріату [15, 89]. А.Ріш у зв'язку з цим писав: "...Ображені тим, що РСДРП не приділяла їм достатньої уваги, українські соціал-демократи винесли щодо об'єднання гомову резолюцію". Пропозицію ЦК РСДРП замінити об'єднання злиттям партій вони сприйняли як ідею знищення УСДРП і як ту, що "зробила об'єднання неможливим". Так, УСДРП залишалася організацією українського пролетаріату, що могла увійти до РСДРП лише на федеративних началах як національна політична інституція, маючи своє представництво в ЦК РСДРП [23, 35; 37; 39]. Але ці умови об'єднання, як відомо, були відхилені російськими соціал-демократами, які пропонували УСДРП цілком відмовитись від самостійності.

Відмова УСДРП від повного злиття з РСДРП засвідчила, що українські соціал-демократи займали чіткі позиції в соціальному і національному питаннях. О.Гермайзе високо оцінив цей момент, підкресливши, що зазначені вищі події в партійній історії "знаменували собою тільки той позитивний факт, що період ідеологічних шукань у колах революційної української інтелігенції доходив свого кінця..." [4, (Гермайзе О., 1926), 290]. Інакше кажучи, УСДРП свою ідеологію опирала на український національний ґрунт, а її федералізм мав всеохопний характер, одним з проявів якого, як свого часу відзначали М.Кравчук і П.Шморгун, був "федералізм партійний". І він був агресивно відхилений більшовиками [14, 7].

Атмосферу стосунків РСДРП з українськими соціал-демократичними структурами досить точно передав один із лідерів УСДРП – Л.Юркевич. Він вказував, що російська соціал-демократія "з перших днів зустрічала рух з глибоким обуренням". Незважаючи на дотримання УСДРП, з 1905 р. "послідовної рево-

люційної тактики, ... наш антагонізм з РСДРП... безнастанно посилювався". До українських партій ставились "як до шовіністів та сепаратистів". Водночас російські соціал-демократи, "стукаючи услід урядовій асиміляції і користуючись її наслідками, організовували пролетаріат в українських містах як російський пролетаріат; цим відокремлювали його культурно від пролетаріату сільського, порушували єдність робітничого руху в Україні і гальмували його розвиток" [22, 254].

Цікаво, що лідери РСДРП ставили на один щабель і самостійників, і автономістів. Тому Л.Юркевич (Рибалка) називав таку політику сзуйтською, бо вона розколювала не тільки український політичний пласт, а й соціал-демократію всієї Російської імперії, і відвертала "робітництво поневолених націй від боротьби за ті національні права, які давно здобули собі західноєвропейські народи" [28, 202].

3-поміж українських національних партій під час революції 1905 – 1907 рр. УСДРП була найпопулярнішою серед селян. Місцеві громади українських соціал-демократів у 1906 – 1907 рр. організували низку сільськогосподарських страйків на Лівобережній Україні [21, 93 – 94].

Агітаційно-пропагандистська й організаторська робота на селі здійснювалася через організацію клубів, мітингів, утворення сільських комітетів партії та скликання зборів сільських агітаторів [1]. Агітатори партії працювали в м. Кагарлику, м. Смотрич Кам'янецького повіту, інших містах України [16, 127]. Українські соціал-демократи очолювали боротьбу за безпосередні нагальні потреби селян і цим здобути собі авторитет. На середину 1907 р. із трьох тисяч членів партії дві тисячі становили сільськогосподарські робітники, які об'єднувалися в кількох десятках організацій [10, 3].

Тому в роки революції УСДРП залишалася організацією здебільшого сільського пролетаріату. Найбільший вплив серед сільського населення партія мала на Полтавщині, Поділлі, в Київській, Волинській, Харківській та Чернігівській губерніях. Робота з селянами здійснювалася на основі пропаганди аграрної частини програми УСДРП. Але, йдучи за партією, селяни поділяли її вимоги з національного питання. Підтвердженням цього був "Заклик до селян" комітету з організації Українського се-

лянського з'їзду з платформою з'їзду, яка включала визнання автономії України, з Українською Народною Радою (сеймом) – демократично обраним законодавчим органом – широке використання української мови у школах, судах та інших установах” [27, 2]. Під час революції УСДРП звертала свою увагу і на діяльність в середовищі професійних спілок, кооперативного руху, культурно-освітніх товариств тощо. Члени партії активно діяли у Всеросійському селянському союзі (очолював С.Мазуренко) та Союзі вчителів. Ці загальноросійські організації стояли на автономістських засадах і вимагала від царизму політичних і національних свобод, зокрема автономії України [24, 50].

Українські соціал-демократи бойкотували вибори до I Думи. Ігноруючи виборчу кампанію, партія закликала до революційної боротьби проти царського режиму й організації демократичних виборів до Всенародної Установчої ради. Так була виявлена, очевидно, українська специфіка політичних домагань, які й були висловлені у брошурі “Добра порада в лиху годину”, що її написав С.Петлюра під псевдонімом У.С.Д. [26, 63].

Зайнявши помилкову позицію бойкоту виборів до I Думи, українські соціал-демократи негативно поставилися і до створеної за ініціативи передовсім діячів УДРП Української думської громади, деструктивно впливали на її організацію і діяльність. Д.Дорошенко пізніше згадував, що українська соціал-демократична інтелігенція, яка об'єднувалася довкола місячника “Вільна Україна” (видавався у Петербурзі в січні – червні 1906 р. за редакцією М.Порша, С.Петлюри і П.Понятенка) розгорнула в Петербурзькому українському клубі агітацію за створення української трудової групи. Під впливом цих соціал-демократів частина українських депутатів, учасників Думської громади, “почала гадати про якесь відокремлення”. І лише розпуск Думи завадив здійсненню цих намірів [25, 17 – 18]. Після розпуску I Думи 8 липня 1906 р. УСДРП переглянула думську тактику, вважаючи, що участь у виборах сприятиме розвитку політичної і національної свідомості. Тому вже в жовтні 1906 р. ЦК партії ухвалив рішення взяти участь у виборчій кампанії та укласти блок із революційними та демократичними партіями. І такий блок було здійснено з тими політичними організаціями,

які стояли не правіше кадетів. Хоч під час виборів УСДРП не завжди дотримувалася міжпартійних угод.

Під час виборчої кампанії до II Державної думи УСДРП активно організувала мітинги і масові зібрання. Вона провела сотні робітничих зборів і селянських зібрань. На них виносилися резолюції, які друкувалися у пресі, а пізніше надсилалися депутатам II Думи. У них йшлося про демократизацію державного ладу, автономію України, українізацію освіти, конфіскацію великої земельної власності, збереження злагоди між націями Росії, врахування інтересів неукраїнського населення України [10, 7].

Позиція УСДРП під час виборів свідчила про подолання партією організаційної слабкості. Вона провела загальнопартійну конференцію і це ще раз показало її політичне зростання. Конференція, як відомо, була повністю присвячена виборам до II Державної думи. На ній обстоювалася ідея згоди і співпраці у процесі виборів з іншими організаціями. Конференція ухвалила: “Вжити всі заходи для того, щоб на всіх стадіях виборчої боротьби, по всім виборчим куріям всі соціал-демократичні партії, без різниці національності, виступали спільно. По робочій курії ні з ким, крім соціал-демократичних організацій, українські соціал-демократи вступати в змови не будуть. В куріях селянській, городських виборців другого розряду і дрібних земельних власників українські соціал-демократи вступають в змови з усіма лівими організаціями, коли буде загрозувати чорносотенна небезпека. В курії великих землевласників і городській першого розряду українські соціал-демократи участі у виборах брати не будуть, а подаватимуть свої голоси за демократичних кандидатів” [10, 1]. Аналогічного змісту рішення було прийнято повітовими і краєвими конференціями УСДРП, які відбулися на Полтавщині, Волині, в Ковельському повіті Чернігівської губернії. Партія доклала всіх зусиль для розповсюдження своїх ідей, майже 3 тисячі членів УСДРП вели активну пропаганду своїх суспільно-політичних вимог. Водночас УСДРП часто виступала з критикою Спілки за те, що вона у своїй передвиборній агітації обходить вимоги з національного питання, в тому числі і щодо вживання української мови у початковій школі.

Провідні діячі партії, враховуючи, що в революції найбільшій гостроти набула аграрна проблема, прагнули в ході

виборної агітації пов'язати селянські вимоги із завданнями з розв'язання національного питання. Так, М.Порш під час виборів до II Думи виступив із програмною статтею. У ній він пропонував українським партіям у передвиборній агітації “зв'язати автономію України з демократичним розв'язанням земельного питання на Україні” [20, 137]. “Під час виборчої агітації, – зазначалося в доповіді партії на конгресі у Штутгарті, – ми розвинули дуже енергійну діяльність, випустили багато листків, влаштували кілька конференцій, провели кілька десятків своїх виборців по селянській, міській і робочій куріям і навіть одного депутата, що ввійшов в парламентську фракцію російської соціал-демократії” [10, 8]. Від УСДРП до Думи пройшов М.Вовчинський [18, 188]. Результатом партійних зусиль було заснування часопису “Наша Дума”, який видавала петербурзька група УСДРП. “Але хоч до цих заходів присєднувалися й радикально настроєні члени української думської громади, вони не увінчалися успіхом, – газету було заборонено після другого номеру, а незабаром розігнано й саму Думу”, – писав В. Дорошенко [12, 38].

Відсутність представників від УСДРП в II Державній думі (1 депутат), а отже, і незначна ефективність всієї передвиборчої кампанії зумовлювалася низкою обставин. Зокрема, соціал-демократи не мали необхідного політичного досвіду. Партія перебувала на стадії організаційної незавершеності, а її керівники мали слабкі зв'язки з низовою партійною масою. Крім того, досить впливові загальноросійські партії, наприклад, РСДРП, неприязно ставилися до УСДРП. А остання не завжди займала виважену позицію до Спілки, а також до УДРП, інших українських політичних організацій.

У науковому та літературно-публіцистичному щомісячному журналі “Україна” за 1907 рік С.Петлюра дав високу оцінку діяльності УСДРП під час другої думської кампанії. “На підставі поданих українською пресою, а також і російською (“Товариш” і “Киевскія Вести”) відомств, – писав він, – можна з впевненістю сказати, що найбільше заходів для розбудження політичної свідомості і викликання наших народних мас до передвиборчої боротьби поклала УСДРП. Цією партією скликана була передвиборча загальнопартійна конференція, на якій встановлено

було цілий ряд резолюцій у справі передвиборчих блоків і партійної передвиборчої тактики” [19, 33]. І це тоді, коли “час передвиборчої кампанії знаменується незначним розвитком діяльності з боку українських політичних партій”. [19, 31]. І хоч такий висновок С.Петлюри, як одного з політичних діячів партії, очевидно, не позбавлений суб’єктивізму, загалом він вірно відображає активну участь УСДРП у виборчій кампанії. Тому наявний у сучасній історичній літературі висновок про те, що “...УСДРП виявилася не готовою до участі в революційних подіях 1905 – 1907 рр.” – дещо категоричний [24, 59]. Така однозначна оцінка діяльності партії, яка у процесі революції змінила навіть виборчу тактику, не відповідає об’єктивному стану речей, хоч, зрозуміло, що внутрішні суперечності в УСДРП гальмували процес її організаційного та політичного зростання, підпорядкування партією революційної боротьби мас.

Після третьочервневого державного перевороту УСДРП скликала 6 – 8 липня 1907 р. загальнопартійну конференцію, яка ухвалила резолюцію про участь УСДРП у виборах до III Державної думи. Вироблена передвиборча лінія допускала блоки з іншими партіями не правіше кадетів й українських радикалів. [II]

Царські репресії не змогли зупинити прагнення українців до свободи. УСДРП взяла активну участь у святкуванні міжнародного пролетарського свята-солідарності, пов’язуючи його з національним визволенням українського пролетаріату. “...Наш нинішній протест, зв’язаний з всесвітнім пролетарським святом 1 мая, – хай буде другим протестом проти панування, проти політичного гніту і економічної експлоатації.

...Тому закликаємо товаришів у цей день до організації, пам’ятайте, що тільки в єдності – сила, український робітник мусить належать до української соціал-демократичної робочої партії.

Хай живе У.с.-д.р.п.

Хай живе автономія України”. [III]

Своєю плідною діяльністю УСДРП завдячувала своїм членам, відомим українським діячам, провідникам української соціал-демократії – Дм.Антоновичу, В.Винниченку, С.Петлюрі та М.Поршу, які продовжували свою революційну діяльність і в період реакції.

Після поразки революції УСДРП ставила перед собою попередні завдання, а саме: пропаганда, агітація та організація робітництва в ім'я соціалізму, але відповідно до змінених обставин політичного життя. Вона продовжувала залучати до своєї роботи робітничі і селянські маси, українську молодь, використовуючи як легальні, так і нелегальні можливості. До чергових завдань пролетаріату УСДРП відносила: повалення абсолютизму і демократичну перебудову Росії з автономією України. Але реакція вдарила передовсім по провідниках партії. Частина з них мала емігрувати, інші були заарештовані або перебували під постійним наглядом поліції. В умовах наступу царської реакції боротьба УСДРП за маси стала значно складнішою.

Джерела та література

І. Центральний державний історичний архів України. – Київ (далі ЦДА). – Ф. 275. – Оп. 1. – Спр. 1107, арк. 24 зв.

ІІ. ЦДА України. – Київ. – Ф. 275. – Оп. 1. – Спр. 1434, арк. 2.

ІІІ. ЦДА України. – Київ. – Ф. 275. – Оп. 1. – Спр. 2632, арк. 6.

1. Див. : Лозинський М. З сучасного робітницького руху // Літературно-Науковий Вістник. – 1904. – Т. 28. – С. 73 – 100; 169 – 197; Становище польських і великоруських соціалістичних партій до українського питання // Літературно-Науковий Вістник. – 1906. – Т. 33. – С. 490 – 506; Т. 34. – С. 86 – 98, 249 – 264, 495 – 514; Т. 35. – С. 69 – 76; Т. 36. – С. 43 – 61; 212 – 233.

2. Див. : Степанюк В., Довбищенко Я. З історії українського соціально-демократичного руху (1900 – 1918 рр.). – Х. : Вид-во Харківського комітету УСДРП, 1918. – 32 с.; Дучинський А. Революційна Українська Партія (РУП) на Полтавщині за архівними матеріалами 1900 – 1905 років // За сто літ. Матеріяли з громадського й літературного життя України ХІХ і початків ХХ століття. – Кн. 2. – К. : Б.в., 1928. – 210 с.; Михайлов В. История Коммунистической партии Украины. В самом сжатом очерке. Составлено по истории КП(б)У М.Равич-Черкаского. – Х. : Б.и., 1925. – С. 78, 92; Бендзя П. До історії революційного руху на Україні // Життя й революція. – 1926. – № 11. – С. 82 – 89; Щупак С. “РУП” в період 1905 року на Київщині // Життя й революція. – 1926. – № 11. – С. 76 – 81; Фрід Д. До питання про коріння КП(б)У // Більшовик України. – 1927. – № 10. – 40 – 49; № 14. – С. 27 – 38; Попов М.М. Нариси історії Комуністичної партії (більшови-

ків) України. – Х. : Б.в., 1925 – 156 с.; Щербачков В. Нарис з історії соціал-демократії на Чернігівщині (1902 – 1917). – Х. : 1930, – 146 с.

3. Див. : Равич-Черкасский М. История Коммунистической партии (б-ов) Украины. – К. : Государственное издательство Украины, 1923. – С. 9 – 10; Яворський М. Революція на Україні в її головніших етапах. – Х. – К., 1923. – 248 с.; Історія України в стислому нарисі. – Х. : Держ. вид-во України, 1929. – 348 с.

4. Див. : Гермайзе О. 25-ліття Революційної Української Партії (РУП) // Життя й революція. – 1925. – № 3. – С. 20 – 24; Нариси з історії революційного руху на Україні. – Т. 1. – Революційна Українська Партія (РУП). – К. : Книгоспілка, 1926. – 388 с.; Риш А. Очерки по истории “Спилки” // Летопись революции. – 1925. – №. 2. – С. 125 – 173; № 3. – С. 77 – 107; Очерки по истории украинской социал-демократической “Спілки”. – Х. : Б.и., 1926. – 136 с.; Качинський В. Селянський рух на Україні в роки 1905 – 1907. – Ч. I. – Полтава : Держполітвидав, 1927. – 230 с.

5. Веде. Рец. На : О. Гермайзе. Нариси з історії революційного руху на Україні. – Т. 1. – Революційна Українська Партія (РУП) // Більшовик України. – 1926. – № 4 – 5. – С. 162 – 168.

6. Лось Ф. Україна в буржуазно-демократичній революції. 1905 – 1907 рр. – К. : Політвидав, 1949. – 123 с.; Шліхтер О. Максимум більшовицької пильності в боротьбі з буржуазно-націоналістичною контрабандою // Більшовик України. – 1933. – № 13 – 14. – С. 59.

7. Головченко В. Від “Самостійної України” до Союзу Визволення України : нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. – К., 1996; Телешун С.О. Національне питання в програмах українських політичних партій в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. – К. : Майдан, 1996. – 190 с.

8. Дорошенко В. Українство в Росії : Новіші часи. – Відень : Союз визволення України, 1916. – 115 с.

9. Головченко В. Від “Самостійної України” до Союзу Визволення України : нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. – Х. : Майдан, 1996. – 190 с.

10. Доклад Української Соціалдемократичної Робітничої Партії Міжнародньому Соціалістичному Конгресови в Штутгарті. – Львів, 1907. – 10 с.

11. Донцов Д. Націоналізм чи сервілізм // Націоналіст. – 1992. – № 1. – С. 4.

12. Дорошенко В. Революційна Українська Партія (РУП) (1900 – 1905 рр.) : нарис з історії української соціал-демократичної партії. – Львів – К., 1921. – 38 с.

13. История Украинской ССР. – У 10-ти томах. – Т. 5. – К. : Наук. думка, 1983. – 531 с.
14. Кравчук М., Шморгун П. Спільна боротьба українського і російського пролетаріату в революції 1905 – 1907 рр. – К., 1955. – 32 с.
15. Курас И.Ф. Торжество пролетарского интернационализма и крах мелкобуржуазных партий на Украине. – К. : Наук. Думка, 1978. – 315 с.
16. Нариси з історії українського національного руху. Ін-т історії України НАН України, 1994. – К. : Вища школа, 190 с. – С. 127.
17. Національні процеси в Україні : історія і сучасність : Документи і матеріали : Довідник – У 2-х частинах. – Ч. 1. – К. : Вища школа, 1997. – С. 351.
18. Наш голос. – 1911. – Ч. 6 – 8. – Б.в., – С. 188.
19. Петлюра С. З українського життя // Україна. – 1907. – Т. 3. – 302 с.
20. Порш М. Національне питання та виборча агітація на Україні // Літературно-науковий вісник. – 1907. – Кн. 1. – Б.в., – С. 137.
21. Рева И. Забастовочная борьба сельскохозяйственного пролетариата в первой русской революции (на материалах Левобережной Украины) // История СССР. – 1975. – № 5. – С. 93 – 94.
22. Рибалка Л. Російські соціал-демократи і національне питання // Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті. Документи і матеріали. – К. : Наук. думка, 1983. – Т. 1. – С. 254.
23. Риш А. Очерк по истории украинской социал-демократической “Спілки”. – Х. : Б.и., 1926. – 136 с.
24. Телешун С. Національне питання в програмах українських політичних партій в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. – К. : Б.в., 1996. – 130 с.
25. Україна. – 1907. – Ч. 1, 2. – Б.в., – С. 17 – 18.
26. Феденко П. Український рух у ХХ столітті. – Лондон : Наше слово, 1959. – 267 с.
27. Хлібороб. – 1905, 28 грудня. – Ч. 3. – Б.в., – С. 2.
28. Юркевич Л. Єзуїтська політика // Дзвін. – 1914. – № 5. – С. 464. – С. 202.

Тимошенко Оксана. Идея автономии в программе и деятельности УСДРП Надднепрянской Украины в начале ХХ века. В статье рассматриваются программные требования Украинской социал-демократической рабочей партии по национальному вопросу, а именно требование национально-территориальной автономии Украины. Проанализированы при-

чины раскола Революционной Украинской Партии в связи с ее идейной и организационной эволюцией и провозглашением на II съезде УСДРП. Доказано, что основой программы новой партии стала Эрфуртская программа германской социал-демократии. Сделан анализ деятельности УСДРП по вопросу пропаганды и отстаивания своих программных требований.

Ключевые слова: автономия, Украинская социал-демократическая рабочая партия, социал-демократия, национально-территориальная автономия, украинская идея, национальная идея.

Tymoshenko Oksana. The autonomy idea in the program and activity of the Ukrainian Social Democratic Labour Party (USDLP) of Dnieper Ukraine at the beginning of the XX-th century. The article deals with the program requirements of the Ukrainian social democratic labour party (USDLP) concerning the national problem, namely the requirement of the national and territorial autonomy of Ukraine. The reasons for the Revolutionary Ukrainian Party dissidence are analysed through its ideological and organizational evolution and proclamation of the Ukrainian social democratic labour party (USDLP) at the 2nd convention. It is proved that the Erfurt program of German social democracy laid the basis for the new-formed party program. The analysis of the activity of USDLP is given in relation to its propaganda and defending its program requirements.

Key words: autonomy, Ukrainian social democratic labour party, social democracy, national and territorial autonomy, Ukrainian idea, national idea.